

Janja Kovač. Ljudstvo moje međimursko, imaš blaga i bogatstva – nematerijalna baština Međimurja. Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2017., 130 str.

Prikaz kataloga

“Ljudstvo moje međimursko, imaš blaga i bogatstva – nematerijalna baština Međimurja” katalog je uz istoimenu izložbu, održanu u Muzeju Međimurja Čakovec u prosincu 2017. i siječnju 2018. godine. Autorica izložbe i kataloga kustosica je Etnografskoga odjela Muzeja Međimurja Čakovec, Janja Kovač. Izložbom i popratnim katalogom autorica je obuhvatila petnaest nematerijalnih kulturnih dobara s područja Međimurja, zaštićenih na nacionalnoj, a neka od njih i na svjetskoj razini, ukazujući na njihova specifična značenja u prošlosti i suvremenosti međimurskoga čovjeka.

U uvodnome dijelu kataloga autorica upoznaje čitatelja s raspravom koja se u stručnim krugovima vodila oko pojma *nematerijalne kulture*, posebice u okviru UNESCO-ovih tijela. Osvrće se i na procese zaštite nematerijalnih kulturnih dobara na nacionalnoj razini te na djelatnosti Muzeja Međimurja Čakovec vezane uz istraživanje, dokumentiranje i prezentiranje *nematerijalne kulture* Međimurja, počevši od osnivanja Muzeja polovicom 20. stoljeća do suvremenih dana.

Od petnaest nematerijalnih kulturnih dobara s područja Međimurja, upisanih na nacionalnu Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara, tri su dobra dio i UNESCO-ove Reprezentativne liste nematerijalne kulturne baštine čovječanstva (umijeće izrade tradicijskih dječjih igračaka s područja sjeverozapadne Hrvatske, medičarski obrt s područja sjeverozapadne Hrvatske i međimurska *popevka*). Polazeći od UNESCO-ove odredbe *nematerijalne kulturne baštine*, zaštićena dobra s područja Međimurja autorica je grupirala u nekoliko skupina: “Tradicijski obrti”, “Društvene prakse, obredi i svetkovine”, “Usmene tradicije i izričaji, uključujući jezik kao prenositelj *nematerijalne kulturne baštine*” te “Izvedbene umjetnosti”.

Umijeće vađenja zlata – zlatarenje u Međimurju, tradicijsko umijeće izrade čipke na području Svete Marije, medičarski obrt s područja sjeverozapadne Hrvatske i Slavonije, tradicijsko lončarstvo na području sjeverozapadne Hrvatske i umijeće izrade tradicijskih dječjih igračaka s područja sjeverozapadne Hrvatske nazivi su dobara obuhvaćenih skupinom “Tradicijski obrti”. Posežući za arhivskim popisima obrtnika i drugim dokumentima, autorica precizno navodi imena pojedinaca koji su se svojedobno u vlastitim sredinama bavili nekim od navedenih *tradicijskih obrta*, apelirajući time da je ono što podrazumijevamo pod pojmom *nematerijalna kulturna baština* neodvojivo od čovjeka i njegova djelovanja. Podrijetlo međimurskih *tradicijskih obrta* autorica smješta u širi europski kontekst. *Tradicijski obrti* najčešće su se njegovali u krugu obitelji i postupno se prenosili sa starijih na mlađe generacije. Specijalizirana podjela rada u slučaju obiteljskih obrta bila je veoma uobičajena. Primjerice, dok su muškarcima, majstori lončari izrađivali predmete, njihove su ih žene ukrašavale, tj. *cifrale*. Autorica se osvrće i na

ekonomski aspekt *tradicijskih obrta*. Otkupom zlata, prodajom čipke, drvenih dječjih igračkaka, proizvoda od meda i voska i lončarskih predmeta međimurski je čovjek kućanstvu priskrbio dodatne prihode. Osim što su se prodavali, proizvodi su se nerijetko i zamjenjivali. Za jedan je vrč, primjerice, lončar dobivao kukuruz ili pšenicu u količini dvostruke zapremnine vrča. U novije vrijeme *tradicijski je obrt* pretežito u funkciji turizma. Sudjelovanjem na različitim turističkim manifestacijama u Međimurju, a i šire, međimurski obrtnici prezentiraju posjetiteljima baštinu svojih djedova, prilagođavajući je istovremeno potrebama i zahtjevima suvremenoga tržišta.

U skupinu naslova "Društvene prakse, obredi i svetkovine" autorica je svrstala sljedeća četiri dobra: umijeće izrade tradicijske pokladne maske *pikač* u Selnici, umijeće izrade tradicijskoga božićnog nakita – *kinč* na području sjeverozapadne Hrvatske, umijeće izrade nakita – božićnoga lusteru na području sjeverozapadne Hrvatske i umijeće izrade tradicijskih božićnih jaslaca s područja sjeverozapadne Hrvatske. Kao i u slučaju dobara obuhvaćenih skupinom "Tradicijski obrti", dobra iz ove skupine također nisu isključivo vezana uz Međimurje, već su zajednička baština širega sjeverozapadnog dijela Hrvatske. Tradicijske prakse o kojima je u ovoj skupini riječ, svoje primarno značenje ostvaruju u kontekstu pojedinih tradicijskih godišnjih običaja. Međimursku pokladnu masku *pikač* autorica tako dovodi u vezu s uobičajenom apotropejskom funkcijom poklada, a oslanjajući se na usmena kazivanja raspravlja i o prijenosu *pikača* iz sela Sveti Martin u selo Selnica, gdje je ova maska danas jedinstveno zastupljena. Autorica spominje i suradnju Muzeja Međimurja Čakovec s Općinom Selnica i Udrugom *Pikač* 2016. godine, koja je rezultirala postavljanjem maske *pikač* u stalni postav Etnografskoga odjela Muzeja. Preostala dobra iz skupine "Društvene prakse, obredi i svetkovine" usko su vezana uz božićni korpus tradicijskih običaja. Izradu ukrasa od krep-papira (božićni nakit, tzv. *kinč* i božićni luster) autorica povezuje s uobičajenim praksama ukrašavanja kuće i gospodarskih objekata o Božiću, što svjedoči o čovjekovoj potrebi za označavanjem posebnoga doba u godini. U katalogu se precizno opisuju postupci izrade božićnih ukrasa od krep-papira, a sažeto se donosi i povijest toga materijala te načini na koje je on dospio do ruku međimurskih žena.

"Usmene tradicije i izričaji, uključujući jezik kao prenositelj *nematerijalne kulturne baštine*" naziv je skupine kojom autorica objedinjuje tri dobra: štrigovska skupina govora, kotoripska skupina govora i svetomarska toponimija. Spomenute dvije skupine govora autorica sažeto opisuje na fonološkoj, morfološkoj i leksičkoj razini, pozivajući se pritom i na vrijedne uvide etnomuzikologa Vinka Žganca o specifičnim jezičnim obilježjima usmenih pjesama zapisanih u selima Štrigova i Kotoriba. Poglavlje o kotoripskoj skupini govora donosi i podužu digresiju o tzv. *kotoripskom kolu*. Autorica smatra da su plesne karakteristike dinarske zone koje etnokoreolozi nalaze u tom kolu i štokavski elementi kotoripske skupine govora rezultat istoga povijesnog konteksta – doseljavanja stanovništva iz sjeverozapadne Bosne na područje Kotoribe u 16. stoljeću. Tri nematerijalna kulturna dobra s područja Međimurja najuže su vezana uz selo Sveta Marija – tradicijsko umijeće izrade čipke na batiće, svetomarska skupina govora i svetomarska toponimija. Potonje dobro odnosi se na povijesni razvoj imena Općine Sveta Marija, a u njegovu opisu autorica se ponajviše oslanja na radove dr. Anđele Frančić.

Posljednjom skupinom naziva “Izvedbene umjetnosti” obuhvaćena su dobra: umijeće izrade i sviranja cimbalu u Podravini, Međimurju i Hrvatskom zagorju, umijeće sviranja na tamburama *farkašicama* u sjevernoj i sjeverozapadnoj Hrvatskoj i međimurska *popevka*. Otprilike do kraja Prvoga svjetskog rata na zabavama, druženjima, svadbama i pokladama diljem Međimurja redovito se svirao cimbal, najčešće u sastavu s gudačkim glazbalima. Pojavu cimbalu u Međimurju autorica tumači mađarskim utjecajem. Poslije cimbal zamjenjuju sve popularniji tamburaški sastavi te sastavi limene glazbe, tzv. *bandisti*. Autorica skreće pozornost na KUD Seljačka Sloga Donja Dubrava, koji je unazad nekoliko godina iznjedrio troje mladih cimbulaša. Tambure *farkašice* ime su dobile po dirigentu i skladatelju Milutinu Farkašu i njegovu specifičnom načinu ugađanja tamburaškoga sastava (tzv. Farkašev sustav). Autorica napominje da se o tamburama *farkašicama* na području Međimurja danas malo zna te da nema tamburaškoga sastava koji bi sačinjavale isključivo tambure *farkašice*.

Redoslijed kojim su u katalogu prezentirana zaštićena nematerijalna kulturna dobra s područja Međimurja, osim što odgovara UNESCO-ovoj kategorizaciji nematerijalnih dobara, nosi i snažan simbolički prizvuk. Priču o *nematerijalnoj baštini* Međimurja autorica je započela opisima zlatarenja, a privela kraju zvukovima međimurske *popevke* – “od realnog zlata do onoga što Međimurju zlato znači” (Kovač 2017: 14). U prikazu međimurske *popevke* autorica ponovno slijedi uobičajeni kronološki obrazac – od najstarijih zabilježenih tekstova pjesama s kraja 16. stoljeća, preko sakupljačke i istraživačke djelatnosti etnomuzikologa Franje Kuhača i Vinka Žganca, do suvremenih obrada međimurske *popevke* u najrazličitijim glazbenim stilovima.

“Ljudstvo moje međimursko, imaš blaga i bogatstva – nematerijalna baština Međimurja” opsežan je katalog, što i ne čudi s obzirom na količinu gradiva koje je njime obuhvaćeno. Svakom je dobru autorica posvetila dovoljno prostora, opisavši kronologiju njegova postojanja na području Međimurja, kao i mijene značenja koje je ono doživljavalo sukladno s odgovarajućim političkim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim kontekstima. Svoje etnološko znanje autorica redovito širi raznim interdisciplinarnim uvidima, nudeći tako čitatelju kompletnu sliku o kulturnom fenomenu o kojem je riječ. Razumijevanje pospješuju i brojne fotografije koje smisleno prate tekst i katalog čine vizualno ljepšim. Neovisno o izložbi, ovaj će katalog zasigurno ostati vrijedna literatura svakomu tko se bude zaputio u potragu za međimurskim “blagom i bogatstvom”.

Lea Šprajc